

Den totalitære stat eller anarki

af Carsten Ploug Olsen

Indledning

I den traditionelle politiske forståelse deler man normalt de enkelte politiske partier op på en højre-venstre skala ud fra partiets politiske program eller ideologi. Der er altså tale om en linæer opdeling hvor man tænker sig fx kommunisme og fascisme længst fra hinanden på skalaen eller linjen som yderpolerne.

Denne forståelse, denne opdeling er måske misvisende, idet man ud fra en bestemt forståelse kan betragte kommunisme og fascisme – i hvert fald i de udformninger disse to ideologier har fået historisk - som totalitære og dermed nært beslægtede, hvorfor en cirkulær forståelse eller opdeling kan være mere præcis – en cirkulær opdeling (som et anskueligt billede) – hvor de to ideologier ligger langt fra hinanden i den ene retning men tæt på hinanden i den anden retning på cirklen. Eller mere præcist: De to ideologier ligger langt fra hinanden i ideen om *hvem* der bør have den totale magt, men tæt på hinanden ved *selve ideen* om den totale magt (den totalitære stat; totalitarismen).

Skal man forsøge alligevel at bruge den linære opdeling, højre-venstre-skalaen, er det måske mere relevant at hævde totalitarisme bredt set og *anarki* som de to yderpoler i det politiske spektrum – to ideer eller fænomener, der intet har med hinanden at gøre, og således ligger længst fra hinanden uden nogen umiddelbar forbindelse med hinanden. Dette skal forstås som en grundlæggende forskel i synet på staten og centralmagten, idet man i totalitarismen (fx kommunisme eller de stats- eller samfundsformer man havde i det antikke Rom med dets kejsermyter, eller egentlige diktaturer – der er dog den forskel, at man nogle steder har knyttet statsopfattelsen og den totalitære stat til en ideologi, andre steder til en person (diktatoren, kejseren osv)) har den totale centralmagt mens man i anarkiet ingen centralmagt har. Den grundlæggende forskel ligger altså i opfattelsen af magt, i ønsket om og viljen til det ene eller det andet, total eller ingen centralmagt, hvor man i den første form ingen politisk frihed eller rettigheder har som borger – idet jeg her tænker de to former i deres rene form - i forhold til staten, og i den anden form, hævder man, har fuldstændig, uinskrænket frihed.

De to former repræsenterer og anskueliggør et fundamentalt politisk problem, nemlig: I hvor høj grad bør det enkelte menneske afgive (en del af) sin frihed til staten eller samfundet for at opnå de fordele der er forbundet med at leve i et fællesskab, et samfund eller stat, herunder beskyttelse af liv og ejendom, og i hvor høj grad har staten, samfundet ret til at indskrænke denne frihed for at beskytte sine interesser – eventuelt mod individets vilje?; altså; hvordan bør eller kan man se på begreberne om forbud, tvang og straf og politisk frihed og politiske rettigheder?

Men de to yderpoler rejser endnu mere grundlæggende klassiske politiske spørgsmål, nemlig:

1. Stillet overfor anarkiet, eller ideen om anarkiet, rejses spørgsmålet om statens legitimitet; med andre ord spørgsmålet om berettigelsen af en central magt.
2. Stillet overfor den totalitære stat eller ideen om den rejses spørgsmålet om menneskets grundlæggende værdi og eventuelle ret til frihed; med andre ord; det grundlæggende syn vi bør anlægge på mennesket i politisk henseende
3. Hvis det kan vises eller godtgøres, at ingen af de to yderpoler, anarkiet eller den totalitære stat, er ønskværdige bliver spørgsmålet om det er muligt at bestemme hvor grænsen mellem statens magt – i fald behovet for en central magt indrømmes – og individets frihed bør gå

Disse tre klassiske spørgsmål, spørgsmålet om statens legitimitet, menneskets frihed og værdi samt hvor grænsen mellem stat og individ bør gå, vil jeg forsøge at besvare i det følgende idet jeg vil prøve at tilføre diskussionen noget nyt. Jeg vil i undersøgelsen anvende det såkaldte *nytteprincip* inspireret af den engelske filosof, John Stuart Mill (1806-1873), ud fra det grundlæggende spørgsmål man kan læse ud af hans samfundsfilosofiske idé om *utilitarisme* (en idé som han overtog og videreudviklede selvstændigt fra Jeremy Bentham (1748-1832)): Hvad tjener mennesket bedst i

politisk henseende? Eller med Mills ord: Hvordan sikrer vi den størst mulige lykke for det størst mulige antal mennesker?

Jeg vil altså ikke henvise til fx guddommelige principper eller Guds formentlige ønske eller vilje i denne sammenhæng – noget man historisk har gjort og stadig visse steder gør eller ønsker eller forsøger at gøre (fx påberåbelsen af at være "fyrste af Guds nåde" eller tanken om "Gudsstaten" overfor "Verdensstaten" (Augustin) eller andre forsøg på at legitimere eller indføre *teokratiet* (fx også Calvins styre i Geneve eller den islamiske idé om *kalifatet*) – idet jeg ingen forudsætninger har for at sige noget fornuftigt og gyldigt med dette som udgangspunkt, ligesom jeg betragter enhver, der gør dette eller forsøger at gøre det som en selvbestaltet filosof eller religiøs leder eller tænker hvis tanker og ønsker i politisk henseende ikke kan anerkendes som gyldige.

1. Anarki og statens legitimitet

Hvis vi med anarki forstår en tilstand blandt mennesker, eller måske rettere et vilkår, hvor der ingen centralmagt findes, enten fordi ideen om en centralmagt endnu ikke er tænkt eller formuleret eller fordi en centralmagt er brudt sammen eller opløst fx pga krig eller revolution, kan vi prøve at danne os en forestilling om, hvad anarki betyder i praksis, altså som en virkelig tilstand eller et virkeligt vilkår for mennesker, ikke kun som en idé, ved at betragte enten en historisk periode, hvor der ingen centralmagt har været et givent sted, fx i menneskets oprindelige tilstand, det man kunne kalde menneskets urtilstand (i den udstrækning det giver mening at forestille sig en sådan), eller i de såkaldte "fejlsplagne stater" (eng. "failed states") fx tilstanden i Somalia efter de krige og borgerkrige, der indledtes først i 1990'erne, eller ved at betragte det magttomrum, centralmagtens opløsning, og den tilstand der herskede i Sovjetunionen umiddelbart efter den fredelige revolution i 1991 og i de nærmest følgende år. Ved at betragte disse faktiske forhold, historiske kendsgerninger, kan vi danne os et begreb om hvad anarki er eller betyder i praksis, og derved forsøge at begrunde behovet for en centralmagt, altså begrunde selve statens, staten som begreb og fænomen, legitimitet, ud fra det spørgsmål jeg indledte med: Hvad tjener mennesket bedst? Eller med Mills ord: Hvordan sikrer vi bedst den størst mulige lykke for det størst mulige antal mennesker?

Bemærk; jeg vurderer ikke fx Sovjetunionens opløsning som noget dårligt; i denne sammenhæng er jeg kun interesseret i at betragte selve magttomrummet. Jeg anerkender altså, at en opløsning af en centralmagt også kan være noget positivt, hvis den opløste stat, fx Sovjetunionen, i sit væsen var illegitim.

Vi må i denne undersøgelse spørge: Tjener anarkiet til menneskets bedste eller sikrer vi gennem anarkiet den størst mulige lykke for det størst mulige antal mennesker? Eller med andre ord: Tjener det mennesket bedst at være uden en central magt?

Det turde være indlysende, at svaret er nej, uden at vi behøver at dykke ned i detaljerne i de enkelte eksempler på anarki fra historien og beskrive dem i detaljer. Overalt hvor det er forekommet, har mennesker bekriget, dræbt og mishandlet hinanden og har været helt uden beskyttelse eller tryghed for deres liv eller ejendom.

2. Den totalitære stat

Vi må altså indrømme behovet for og nødvendigheden af en central magt, hvilket også historisk er blevet begrundet og forklaret ved begreberne om *naturretten* og *samfundspagten* (fx af filosofen, Thomas Hobbes (1588-1679)). Hvis vi indrømmer, at den uinnskærkede frihed for individet i politisk henseende, hvis vi forstår politisk frihed som muligheden for at handle som man vil uden indblanding fra en central magt og uden mulige sanktioner fra en central magt, anarkiet, ikke kan begrundes ud fra nytteprincippet og hvad der tjener mennesket bedst, må vi undersøge, om det modsatte, den totalitære stat, den uinnskærkede centralmagt, da kan siges at være ønskværdig ud fra det samme princip og spørgsmål. Jeg vil her forsøge at tænke tanken om den totalitære stat til ende:

Hvis vi forstår den uinnskærkede politiske frihed som muligheden for at handle som man vil på den ovennævnte måde, en frihed som altså næppe bør tilstås individet, må modpolen være – i sin ekstreme form – at individet *ingen* mulighed har for at handle som det vil, at det fratages enhver mulighed for at handle overhovedet. Den eneste måde dette kan ske på er ved at slå individet *ihjel*. Da vel meget få vil se drab i sig selv som noget godt, noget ønskværdigt og nyttigt i

sig selv, må den totalitære tanke, tænkt til ende, også opgives.

Med det samme er det klart ud fra denne betragtning, at fortidige eller nutidige forfatninger og love, der tillader og praktiserer *dødsstraf* rummer totalitære elementer, eller mere præcist; de er totalitære på præcis spørgsmålet om dødsstraf, selv om man vel ikke kan sige, at en sådan forfatning eller lovgivning er fuldstændig totalitær.

Hvad angår spørgsmålet om dødsstraf og begrebet om den totalitære stat tænkt til ende på denne måde, kan man også anlægge en etisk vinkel, nemlig spørgsmålet om menneskets grundlæggende *værdi*. Her tænker jeg ikke på et menneskes eventuelle værdi for *samfundet*, typisk økonomisk værdi eller nytte, men derimod menneskets værdi i sig selv, som menneske. Hvis man mener, at det – med eller uden begrundelse (fx som straf for en grov forbrydelse som fx drab) – i nogle tilfælde er retfærdigt og rigtigt at slå et andet menneske ihjel, kan det siges, at i så fald reduceres den værdi vi grundlæggende tillægger det enkelte menneske i kraft af at være menneske (i tilfælde af drab – til nul). Denne holdning – menneskets værdi=0 – har måske nogle mordere, men i tilfældet med lovfæstet mulighed for drab som sanktion eller straf fra *samfundets* side ved grove forbrydelser (fx drab), altså dødsstraf, *gentager* og *bekræftes* samfundet morderens ugering og holdning – en handling som det fordømmer (med rette) og straffer (med rette) men altså selv *gentager* og selv *gør sig skyldig i*. Unægteligt en selvmodsigelse.

Set ud fra nyttevinklen, nytteprincippet, hvad der tjener mennesket bedst, er det indlysende set ud fra det dødsdømte menneskes synspunkt (hvis ovenstående analyse af den totalitære stats inderste væsen eller ekstreme form er rigtig), at det ikke gavner det at blive frataget sit liv under nogen omstændigheder. Set ud fra samfundets side er det heller ikke givet, at det tjener samfundet til nytte eller er i samfundets interesse, at fratage et menneske, en borger livet under visse omstændigheder, heller ikke selv om dette menneske har begået grufulde forbrydelser som fx drab. Der rejser sig uvægerligt store etiske spørgsmål fx om den grundlæggende værdi vi tillægger et menneskes liv, som skitseret ovenfor, og de (samfundsmæssige) konsekvenser der følger hvis vi accepterer en reducere af denne værdi (fx en grundlæggende følelse af utryghed og manglende tillid til staten eller samfundet og samfundets institutioner, specielt retssystemet (fx risikoen for at blive dømt til døden selv om man er uskyldig), hvad der let kan få nogle til ikke at søge at *gavne* men derimod at *skade* eller *modarbejde* staten og statens interesser ud fra en opfattelse af samfundet som en fjende, en (potentielt) fjendtlig magt, herunder at arbejde aktivt for statens *opløsning*; en devaluering af opfattelsen ikke bare af vores eget livs værdi men også af andres, der igen kan føre til *mere* ikke mindre vold osv).

3. Grænsen mellem individets frihed og statens magt

Vi indrømmer altså behovet for at indskrænke individets frihed og samtidig behovet for eksistensen af en central magt. Spørgsmålet er så: Hvor går grænsen mellem dem?

Retten til frihed kan betragtes som det logisk første i forhold til staten og statens magt. Den danske filosof, Justus Hartnack (1912-2005), har i skrifterne, "Menneskerettigheder" og "Grundtræk af politisk filosofi" argumenteret for dette og beskrevet menneskets frihed som en grundlæggende menneskeret. Mine argumenter for retten til frihed som det logisk første finder jeg både historisk, idet man må indrømme, at tanken om samfundet eller staten, er tænkt og søgt udformet *efter* menneskets start som levende væsen på denne klode formentlig ud fra bitter nød, og parallelt med Hartnacks argument om at mennesket *fødes* frit og først senere møder forbud og eventuelt tvangsforanstaltninger fra samfundets side.

Opgaven bliver derfor at søge at afgrænse *statens* magt overfor individet, idet individets frihed altså betragtes som det primære, oprindelige, logisk første og idet tanken om den totale centralmagt, den totalitære stat i sin ekstreme form, der viste sig at være retten til at slå individet ihjel under visse omstændigheder, må opgives. Centralmagten må altså ikke være total, men hvor går grænsen så mellem menneskets frihed (ret til frihed) og statens magt, herunder statens ret til at begrænse individets frihed?

Jeg har ovenfor ud fra nytteprincippet søgt at argumentere for individets absolutte ret til liv som sådan – dvs retten til fysisk liv, retten til at leve. Argumentet var negativt, idet jeg har søgt at vise, at en centralmagt nok er nødvendig, men ikke kan udstrækkes til centralmagts ret til under visse omstændigheder at tage et menneskes liv (dødsstraf). Jeg har søgt at vise, at dette – hvis centralmagten udstrækkes til at være absolut i forhold til individet – hverken er i individets

interesse eller til individets nytte eller til samfundets nytte.

Men hvad med det man kunne kalde menneskets åndelige liv, herunder individets behov for selvudfoldelse og udvikling og tanke-, tros- og ytringsfrihed? Kan staten ud fra nytteprincippet og eventuelt med det motiv og den begrundelse at beskytte sine interesser tilstås magt, eventuelt absolut magt, over et menneskes åndelige, indre liv og behov for selvudfoldelse og personlig udvikling samt de nævnte former for frihed?

Nytten af tanke-, tros- og ytringsfrihed afhandler Mill overbevisende i skriftet, "On Liberty" (da. "Om friheden"). Tanken i skriftet er, at nytten af disse former for frihed kan forstås ud fra den simple iagttagelse og kendsgerning, at menneskers evner og personlige anlæg er *forskellige*, og at både stat og individ har størst nytte ved at tilstå individet disse frihedsrettigheder, og at altså staten ikke må indskrænke disse rettigheder, fordi mennesket ved at have frihed til at udfolde sine evner som det vil, herunder frit valg af uddannelse og erhverv, retten til at tænke som det vil og udtrykke disse tanker offentligt (ytringsfrihed) derigennem udvikles og bliver *dygtig* og *nyttig* for samfundet. Modsætningen er, at individet fratages disse former for frihed, fx ved at tvinges ind i bestemte erhverv eller uddannelser eventuelt mod individets vilje, hvorved det let bliver en *dårlig* og *unyttig* samfundsborger, dels fordi individets motivation til at yde sit bedste bliver mindre hvis ikke dets åndelige liv er (nogenlunde) i overensstemmelse med dets evner og interesser og personlige anlæg, dels fordi det at tvinge individet fx med hensyn til uddannelse og erhverv ofte vil være i modstrid med dets evner og interesser og anlæg. Dermed kan samfundets nytte af at tilstå individet disse rettigheder og muligheder, og altså at indskrænke sin magt over individet også på disse punkter være godtgjort.

At individet set ud fra nytteprincippet har størst mulig nytte af disse frihedsrettigheder og muligheder for selvudfoldelse og personlig udvikling synes indlysende.

Jeg har tidligere (i skriftet, "Frihed under ansvar" som findes her på siden) i forbindelse med et forsøg på at formulere en brugbar afgrænsning af statens, samfundets magt overfor individet forsøgt en formulering, som jeg her vil gentage med en lidt anden ordlyd og sige, at centralmagten ikke bør udstrækkes længere end til, at individet har mulighed for at overtræde hver eneste lovbestemmelse, centralmagten har udstedt – *mulighed* ikke nødvendigvis *ret* til at gøre dette. Individet bør altså med andre ord tilstås *initiativret* eller i princippet mulighed for at handle som det vil – men under ansvar for lovgivningen og domstolene. Mennesket må altså tilstås mulighed for at handle som det vil (handlefrihed), men idet det samtidig må tage *konsekvenserne* af sine handlinger.

Spørgsmålet om hvilken grad af frihed der bør tilstås individet og i hvilken grad statens, samfundets magt overfor individet bør indskrænkes er også et spørgsmål om det enkelte lands forfatning, og kan her finde inspiration i Montesquieus (1689-1755) tanker om *magtens tredeling*, idet magten tænkes inddelt i den lovgivende, udøvende og dømmende magt, som det kendes fra en del landes forfatninger i dag. Disse tanker er oprindeligt tænkt, som jeg forstår det, netop som et forsøg på at begrænse og kontrollere statens, samfundets magt overfor individet, idet de tre magtinstanser gensidigt begrænser og kontrollerer hinanden og således også peger i retning af begreberne *retssikkerhed* og *retsstaten*. En udelt (uindskrænket) magt vil ofte, selv om det ikke begynder sådan, udarte til en eller anden form for totalitarisme, som altså må afvises.

Udfra Montesquieus tanker og den tanke jeg tidligere har fremsat i "Frihed under ansvar" og som jeg nævnte før, lyder den præcise formulering af statens, samfundets magtindskrænkning overfor individet således: Den udøvende magt bør ikke udstrækkes længere end til, at individet har den fulde frihed til at overtræde enhver lov udstedt af den lovgivende magt (initiativret; handlefrihed); gøres dette, overtrædes loven, må individet imidlertid stå til ansvar for den dømmende magt.

En nuance i denne sidste tanke er, at mennesket bør dømmes på sine handlinger alene, ikke sine tanker med mindre man udtrykker tanker offentligt, som ophidser til vold o lign.

Set ud fra nytteprincippet, hvad der tjener mennesket bedst, kan det siges, at de nævnte nødvendige indskrænkninger af statens magt over for individet og de frihedsrettigheder der bør tilstås individet både er nyttige for individet og for staten, samfundet. Nyttens for individet synes indlysende. Nyttens for staten, samfundet er tidligere omtalt som den nytte samfundet har af at borgeren har tillid til staten, samfundet og samfundets institutioner, føler sig tryk og ikke kuet eller undertrykt eller truet, den deraf følgende mulige fred eller begrænsning af vold osv.

Det sidste spørgsmål jeg vil søge besvaret er, hvorvidt der er eller kan tænkes tilfælde, hvor staten, samfundet kan siges at have ret til at udøve *tvang* mod individet? Til det vil jeg svare både ja og nej. Nej, ud fra ovenstående tanke om individets *initiativret* (handlefrihed), men ja ud fra en tanke om statens, samfundets ret til at *straffe overtrædelse* (human straf) af de love, samfundet udsteder og derved fx fratage individet dets frihed for en tid (altså fængselsstraf; ikke dødsstraf).

Jeg vil også svare nej til dette spørgsmål, spørgsmålet om statens formentlige ret til at udøve tvang mod individet, i tilfælde hvor dette strider mod menneskets indre overbevisning eller fornemmelse for rigtigt og forkert, godt og ondt, altså samvittigheden. Det jeg mener er de tilfælde hvor staten, samfundet ønsker at tvinge individet til bestemte handlinger, bestemte erhverv eller uddannelser osv som også behandlet ovenfor, eller fx tvinge individet til militærtjeneste selv om dette måske strider mod den enkeltes samvittighed.

I øvrigt har vi jo i Danmark fx skolepligt for børn, hvilket også er en form for tvang, men en form som vel må accepteres. Skolepligt kan begrundes og forsvares ud fra nytteprincippet ved at den enkelte, barnet, har gavn af en tilegnelse af visse basale færdigheder for derigennem at modnes og udvikles både fysisk og åndeligt, intellektuelt og derigennem simpelthen få et bedre liv end uden, også selv om det måske ikke vil eller har lyst til at gå i skole, og ud fra samfundets synsvinkel er nytten af skolepligt for børn indlysende da dette sikrer et vist minimum af dygtighed hos alle borgere, en dygtighed der fx er nyttig rent økonomisk (både for den enkelte og for samfundet).

Konklusionen på disse overvejelser leder til et forsøg på at besvare det grundlæggende, principielle spørgsmål om, hvordan vi bør vægte individets ret til liv og frihed og selvudfoldelse og samfundets magt overfor individet i forhold til hinanden, og mit svar er, at hverken individet eller samfundet bør vægtes højest, men at de derimod må betragtes som *ligeværdige*. Et ensidigt fokus på og hævde af individets ret og frihed fører således let til anarki, peger i retning af anarki, som må afvises, mens et ensidigt fokus på og hævde af statens, samfundets magt og ret overfor individet let fører til den totalitære stat, som også må afvises. Måske er det rigtigt at sige, at en del af de både historiske og nutidige politiske stridigheder skyldes denne skæve vægning, hævdelsen af den ens forrettighed eller formentlige – men forkerte – højere værdi og prioritet end den anden, og at dermed en del af stridighederne kan løses, hvis man betragter de to – individet og staten – som grundlæggende ligeværdige.

4. Et kort historisk rids og fremtiden

Set historisk går tendensen med hensyn til den menneskelige samfundsdannelse mod at mennesker slutter sig sammen i større og større enheder, samfund eller stater. Dette kan iagttages fx fra de første græske bystater (polis) til oprettelsen af nationalstaten og fx staters sammenslutning i større enheder, fx ved oprettelsen af Amerikas Forenede Stater (USA) eller EU.

At dette er en klar tendens og en kendsgerning kan forklares ved det behov for en central magt i enhver sammenslutning af mennesker, som jeg har forsøgt at begrunde i det ovenstående og ved den kendsgerning at menneskers interesser breder sig i omfang i takt med fx udbyggelsen og forbedringen af infrastruktur, menneskers mobilitet (det at kunne rejse mellem verdens lande) hvorved mennesker kommer i kontakt med og får indflydelse på og påvirkes af stadig flere mennesker, kulturer osv. Da altså menneskers interessessfære breder sig, melder behovet for og nødvendigheden af en central magt gældende for stadig flere mennesker sig naturligt.

Om denne tendens vil fortsætte også i fremtiden til oprettelsen af en egentlig verdensstat, en verdensregering, er ikke godt at vide. Men med en vis ret kan man sige, at behovet er der, og at der allerede er taget omend spæde skridt i denne retning, fx ved oprettelsen FN, Den Internationale Straffedomstol, Verdenshandelsorganisationen (WTO) osv. Behovet ser jeg fx ved den kendsgerning, at mennesket i dag råder over våben, der kræver en global kontrol for at mindske risikoen for at de bliver brugt (fx atomvåben eller kemiske våben), da de potentielt kan påvirke alle verdens mennesker, internettets opkomst og udbredelse og deraf følgende behov for global lovgivning og generelt at menneskers virksomhed i dag på mange områder må siges at være global og med globale virkninger og konsekvenser og altså angår alle verdens mennesker. Hvis ikke vi får oprettet og vedtaget globale love, der både vedtages og håndhæves fx på de nævnte områder (man kunne også nævne miljøbeskyttelse som et område der indlysende kræver

global kontrol og regulering), vil det anarki som i dag hersker på fx de nævnte områder eller risikoen for en global katastrofe forårsaget af brug af masseødelæggelsesvåben fortsætte. Hvis anarkiet principielt må afvises og det indrømmes, at der er et behov for beskyttelse mod anarki, er det indlysende at vi har behov for en global lovgivning på visse områder, nemlig de områder der angår alle verdens mennesker, en global lovgivning og en verdensregering med myndighed på disse områder. Generelt kan behovet og nødvendigheden af en verdensregering – en centralmagt - begrundes ud fra nytteprincippet, hvad der tjener mennesket bedst, i den udstrækning og i det omfang det giver mening at tale om et globalt samfund og at menneskers interesser i dag på en del områder må betragtes som globale.

Men det er samtidig klart, at en verdensregerings magt må begrænses ud fra de tanker jeg har søgt at formulere i det ovenstående om den generelle begrænsning af enhver centralmagt. Dette skulle sikre, at vi – hvis vi danner en egentlig verdensregering ud fra det indlysende behov – ikke ender i globalt diktatur.

Note: I det her foreliggende skrift behandler jeg bla begrebet frihed set ud fra en samfundsmæssig, politisk synsvinkel. Jeg har også skrevet en lille tekst om, hvordan jeg opfatter frihed ud fra en eksistentiel, religiøs vinkel, en tekst som også er tilgængelig her på siden og som bærer titlen, "Frihed".

cpo; 2014